

colorchecker CLASSIC



0 cm 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20

x-rite

mm

WILSON

LIBRARY

OF THE

UNIVERSITY OF CALIFORNIA

BERKELEY

1951

PRINTED AND PUBLISHED BY

UNIVERSITY MICROFILMS

ANN ARBOR, MICHIGAN

1951

U. S. DEPARTMENT OF COMMERCE

LIBRARY OF CONGRESS

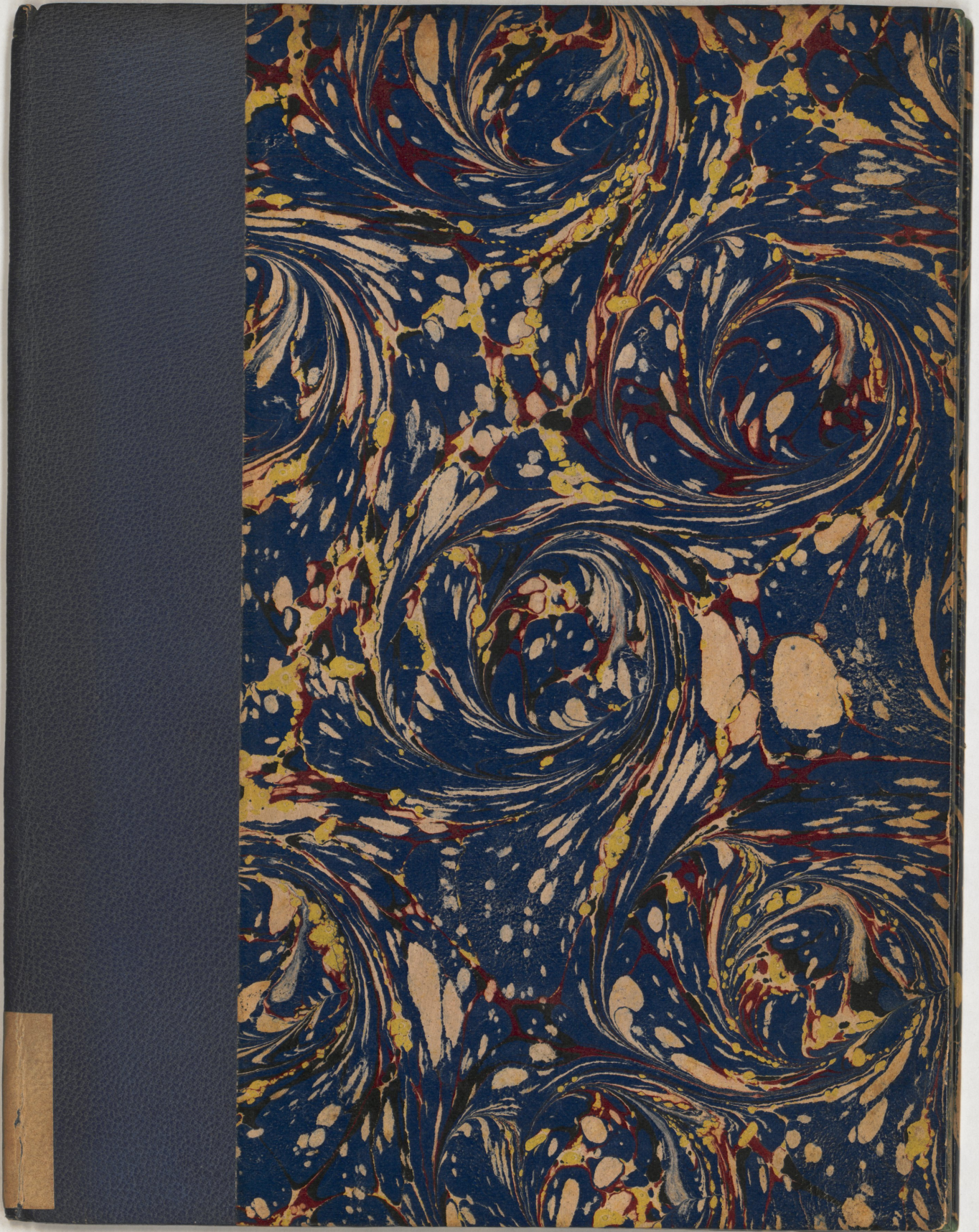
PHOTODUPLICATION SERVICE

UNIVERSITY MICROFILMS

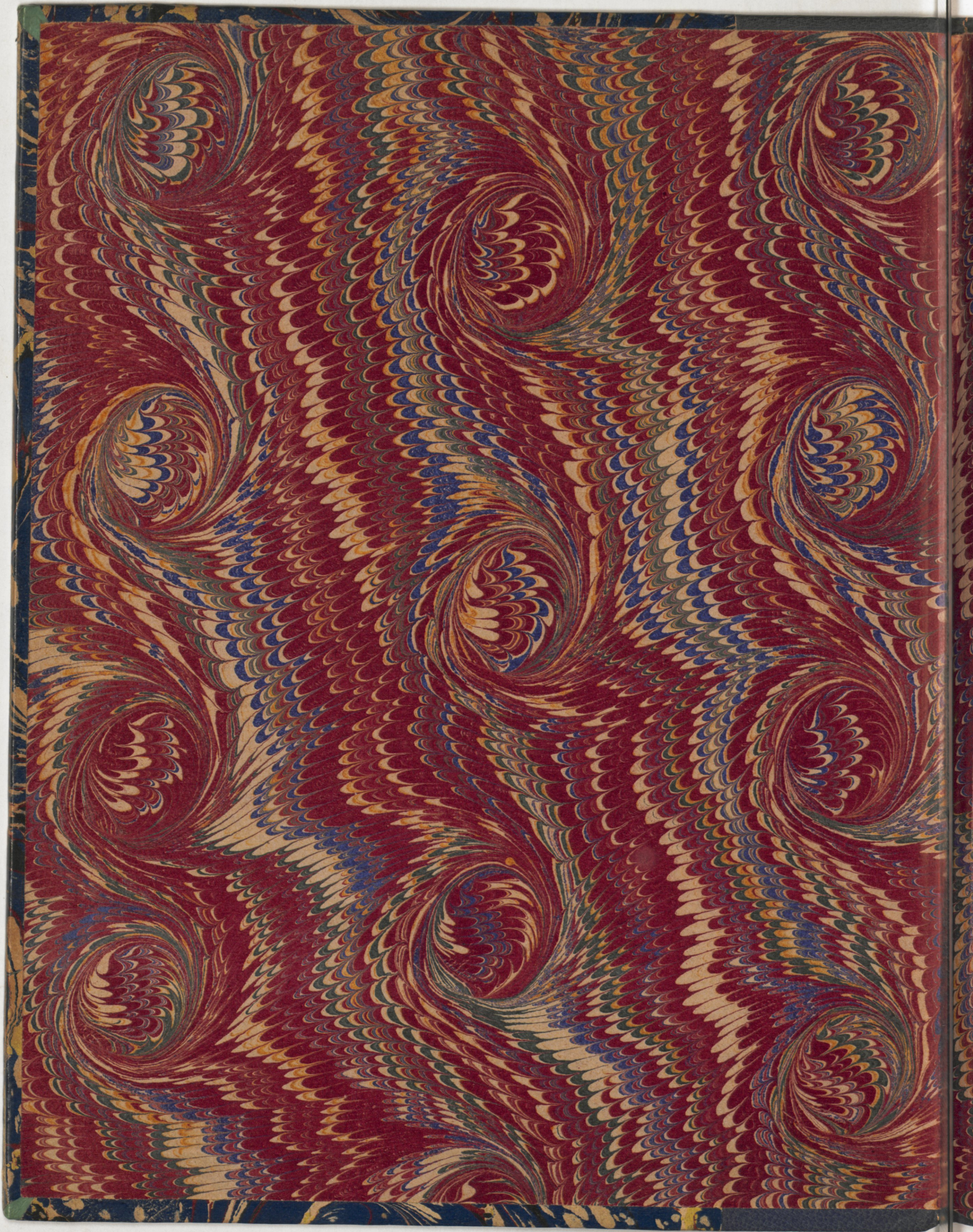
ANN ARBOR, MICHIGAN

1951

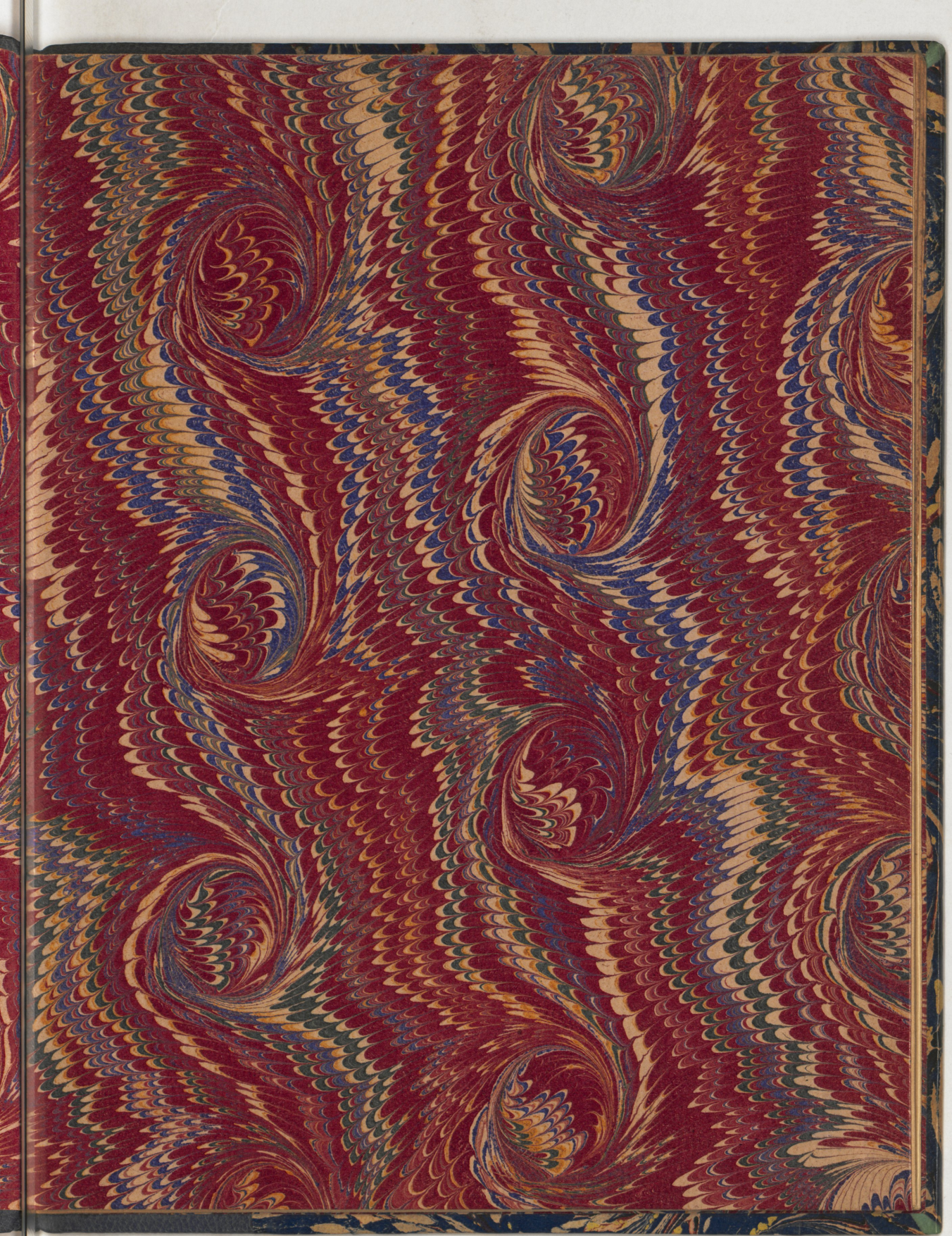




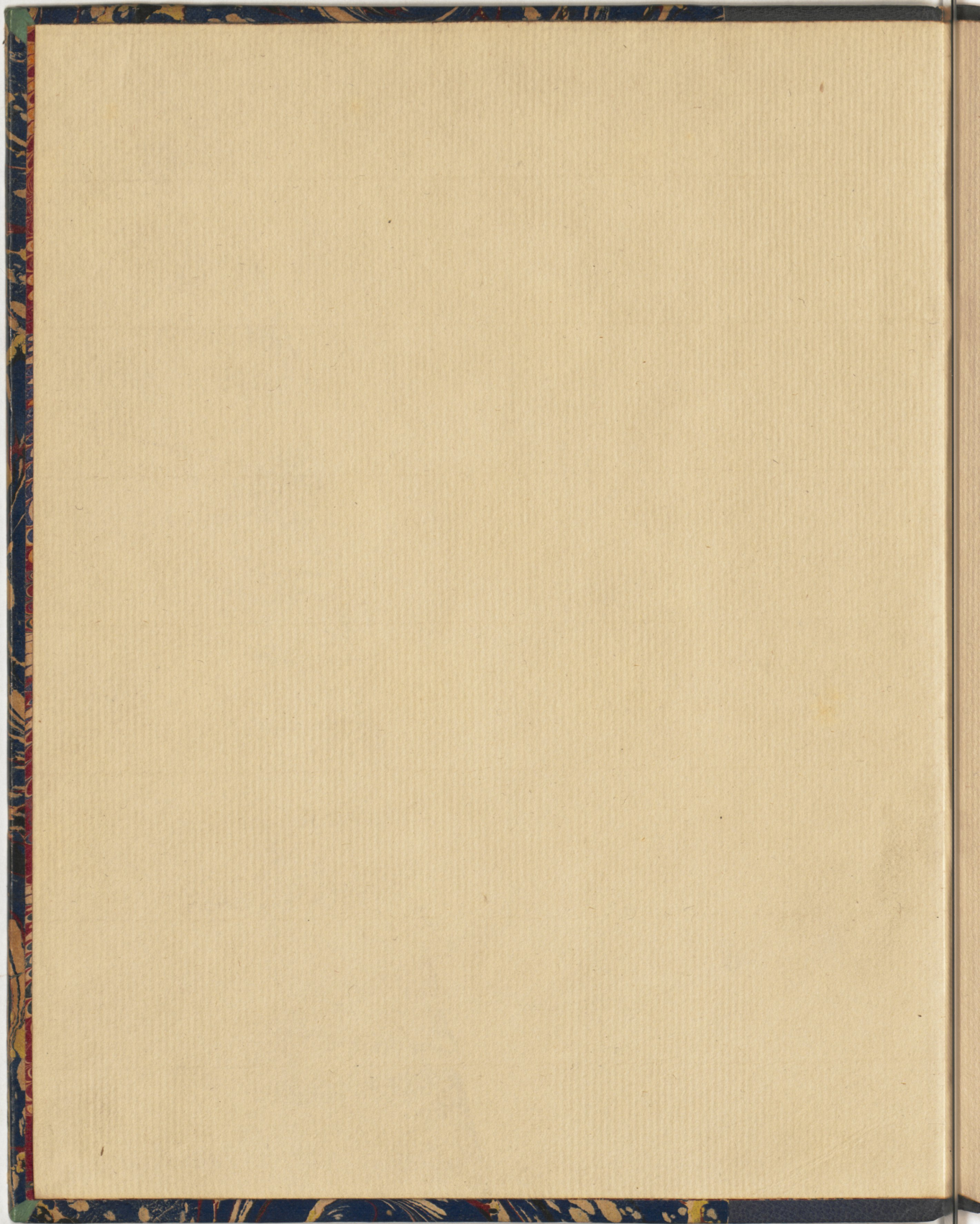














M. 14,808.

---

Cal. Moreau,  
n. 2567.



808.11.11

1888

1888



85

autre édition  
de la même  
pièce n°  
84

OBSERVATIONES  
POLITICÆ

SVPER NVPERIS

GALLIÆ MOTIBVS.



M. DC. XLIX.

138



7

Handwritten notes in the top left corner, including the number 118 and some illegible text.

CONSERVATION

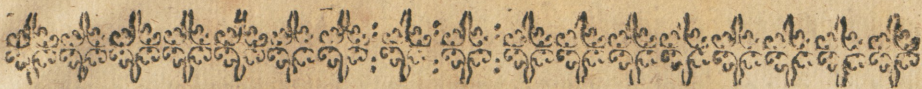
POLITIC

BY JAMES W. BERRY


NEW YORK

W. D. KELLY





## P R Æ F A T I O .

 *M*PLA ciuitas mundus est , cuius  
ciues quotquot homines. Terminos  
& fines partium , ambitio seu aua-  
ritia posuit. Limitibus illis sapiens non in-  
cluditur. Animi magnitudine omnia perlu-  
strat; ac vnde periculum alij emolumentum  
capit, & perficitur. Vasta præteritorum hi-  
storia est, nec ideo contemnenda. In præsens  
mundi theatrum , qui oculos inijcit ante  
actorum compendium inueniet, & vberri-  
ma prudentia formanda exempla. Vidit  
seculum nostrum Imperatores , Reges , Re-  
ginas , Principes laqueo & securi, in cam-  
po & exilio , in ægestate & arumnis cadere  
& vitam finire. Alij Regnis & Prouincijs  
pulsî, alij rarâ felicitate assumpti. Periëre  
status , vel mutarunt formam ; & alios  
de nouo emeruisse vidimus. Quæ bello exer-



ceri potuit industria vel ferocitas ; quae  
paci facienda prudentia ; triginta anno-  
rum spatio patuit. Proceres & ministros  
emergere , & precipitari , inter noua non  
computo. Sufficiet nihil omissum esse quo  
sortis inconstantia & varij hominum casus  
demonstrari poterunt. Pulchrum est intue-  
ri haec omnia, sine metu, & indifferenter, &  
in usum suum conuertere. Sic obseruatione  
dignum , quicquid Gallia morbo trimestri  
passa est. Belli motusque illius historiam  
describant alij. Scommata quae detestor, ca-  
uillatores illi degeneres euomant. Mihi ad  
actiones & errores, qui committi videban-  
tur, attendere volupe fuerat, & omnia ad  
prudentiae praxin conferre. Occasio est &  
campus amplissimus proficiendi. Non om-  
nia tango, sed exercitij gratia pauca. Idque  
sincerè & nullo affectu iudicium corrup-  
pente. Gallus enim non sum, nec Italus &  
neutri partium beneficio vel odio cognitus.

OBSERVATIONES





# OBSERVATIONES POLITICÆ.

*Super nuperis Gallia motibus.*

NO SCERE OPORTET PRINCIPEM  
*ingenia, mores, facultates & vires subdi-*  
*torum suorum.*



L.

**R** VDES & ignari nascimur ho-  
mines, nec genus scientiam  
tribuit, nec Fortuna; Tempo-  
re, & usu perficitur exiguum  
id, quod capere mens huma-  
na potest. Omnium verò quæ addiscuntur  
rerum, nobilior nulla nec difficilior illâ Prin-  
cipum scientiâ, quâ populum regere no-  
runt. Ille enim ingratus, ferox, mobilis, na-  
turaliter parendi nescius, & libertatis amans,

Mibi videtur ars artium, &  
scientia scientiarum, homi-  
nem regere, animal tam va-  
riam & multiplex. *Greg. Naz.*

Vulgus sine rectore præ-  
ceps, pauidum, socors. *Tac.*

A



2  
Omni Animali facilis im-  
perabis quam homini.  
*Xenop.*

Niuna cosa è piu necessa-  
ria per lo buon gouerno,  
che'l conoscer la natura,  
gl' ingeni, et l'inclinazione  
de sudditi. *Bor. l. 2.*

Son los animos de los hom-  
bres tan varies, como sus  
rostros, y assi no se puede  
negociar con todos con un  
mismo estilo, conueniente  
es varialle segun la natura-  
leza del sujeto, con quien se  
trata, como se varian los  
bocados de los frenos, se-  
gun es la boca del cavallo.  
*Sauie.*

Gubernare nauem & Repu-  
blicam simile. *Sabellio.*

Rex Gallie, Rex Afiortii, &c.  
dictum Maximil. Impera-  
toris.

Les François paroissent sous  
le nom de Peletons, &c. Peleu.

non nisi arte cohibetur & industria. Quem  
nisi probe intelligat, penitusque exploret,  
fallitur, quisquis in eo regendo operam ani-  
mumque intendit. Hinc motus, convulsio-  
nes, morbi & Rerum publicarum interitus.  
Sed hominem noscere non sufficit Princi-  
pi proprius accedat oportet, & in naturam &  
facultates suorum exactius inquiret, ut illos  
non minus quam seipsum habeat cognitos.  
Nam ut vultu moribusque, homo ab ho-  
mine differt, ita populus ab alio, in genio &  
assuetudine distinguitur. Ideo, mitius hunc,  
aliter alium haberi expedit. Nec omnibus  
omnia conueniunt. Ut curet ægrotum Me-  
dicus, non structuram solum hominis, sed  
complexionem subiecti perquirat. Nec O-  
ceano se committit Nauarcha, maris & pi-  
xidis nauticæ utcumque sciens, ni quos in  
itinere scopulos, quæve alia vitanda habeat,  
exploret. Minus qui Reipublicæ clauos assi-  
det, ventorum pelagi, & casuum, qui obie-  
ctari poterunt, ignarum esse conuenit. Ma-  
zarinus, Cardinalis Italus, Franciam mino-  
ritate Regis feliciter satis gubernat, illam  
verò & partes eius sufficienter nouisse, ex nu-  
pero civili bello minimè enotuit. Nam ut-  
cumque pro Afinis habeantur Galli à qui-  
busdam, vel pro fatuis, & qui verbis promif-



3  
sisque haberi, ac metu contineri posse cre-  
dantur; animum tamen & audaciam subesse  
comperitum est. Ignorare non debuit Cardi-  
nalis, Galliam penè totam expilatam esse, &  
eò desperationis redactam, vt non nisi oc-  
casionem tumultuandi expectaret. Sed ille  
horum omnium securus, quam euitare dili-  
gentissimè debuit, occasionem obtulit, &  
caput ipsum petiit, cuius ad exemplum  
membra faciliùs commouerentur. Parisien-  
ses ignaros reputauit & imbelles, & fame  
ostiduâ facillimè necandos; Parlamentum  
discors & factionibus scissum, nec cum Pari-  
sienſi populo conuenire credidit, ) quæ fun-  
damenta nuperi belli) sed in vtroque lapsus  
est. Principes quos neglectos vel offensos  
nouerat, fidos sperabat, vel parui momenti.  
Contæus Regij Sanguinis neglectim habi-  
tus & sæpè elusus; Longuevillanus expensa-  
rum & dedecoris in congressus Monasterien-  
si perpeſsi nondum integer; Elbovius cum  
filiis tribus pensionibus frustratus & in  
officiis petitis repulsam passus, Beaufortius  
quinquenni carcere elapsus, & nondum re-  
conciliatus, Bullonius exul quasi & vagus,  
sine spe, sua, vel promissa æquivalentia recu-  
perandi; Hodancurtius, dignitate & bonis  
spoliatus, & ob nullam indictam causam car-

*Grauiſſimi sunt moſus irri-  
taræ neceſſitatis. Port. Lat.*



Qui in ea sententia, vt existi-  
maret magnoꝝ virorum  
inuerterata odia, beneficiis  
nouis dilui, & is obliuio-  
nem induci posse, is vehe-  
menter fallitur. *Liv.*

Quæ possessio non putes,  
metuas tamen. *Senec.*

Ante morbos necesse est esse  
cognitos, quam medici-  
nam.

Semper in ciuitate quibus  
opes nullæ sunt, noua expe-  
tant, vetera odere, odioque  
suarum rerum mutare om-  
nia student. *Sallust.*

4  
cere longo mulctatus; & alij alio perpeffi,  
quomodo in domestico bello vitam & bona  
pro illo exponere potuerunt, quem horum  
omnium causam publicè testati sunt. Et hos  
sibi fauentes credere, vel non aduersos, præ-  
sumptio certè stolidi. Si contemnendos di-  
ceret, error manifestus; experientia enim  
docuit, quantum illi momentum attulerunt  
parti aduersæ. Et quis sponderet, quin illi  
prouincias suas, Normanniam, Campaniam,  
Picardiam & Pictauum, quarum illi Gu-  
bernatores sunt, in partes suas traherent, vt  
ex parte factum est. Quæ omnia si exactius  
pensitasset Cardinalis, obsidione Parisiensi  
haud temerè irritandos asperatos iam satis  
animos censuisset. Ex quin ex hoc morbo  
ruinam sibi accelerarit Angliæ Rex quod  
vesaniam & vires suorum minus benè per-  
fectos habuit, dubito. Id verò certum est,  
Hispanum Belgarum imperio excidisse dum  
ingenia & potentiam illorum non ignora-  
bat solum, sed contempsit.

*Nimiâ exactione ad desperationem redigi populum.*

I I.  
**P**RINCIPIA & causas motuum & con-  
uulsionum Rerum publicarum confide-  
ranti, frequentior nulla & efficacior occur-  
rit.



5  
rit nimiã tributorum exactione, quã ad ege-  
statem primo, mox desperationem & furo-  
rem adigitur populus, vt bonis amissis, vl-  
timam in turbido spem experiri cogatur.  
Nam vt cumque ob sæuitiam & tyrannidem  
periclitentur Principes, dummodo pascatur  
populus, minus ad decussa sublimiorum ca-  
pita commouetur & attendit. Sic libertatem  
attrectare, priuilegia & consuetudines tol-  
lere haud tantas excitaret turbas ni ex illã  
mutatione minus benè sibi fore vnusquis-  
que in particulari sibi persuaserit. Tanta er-  
go annonæ vis, vt hanc si præstiteris, cætera  
securus ages; si demseris, in reliquis licet  
æquissimus, inuisus habearis & crudelis, &  
quot egenos, tot hostes compares, mutatio-  
nibus intentos. Transeant vetera, antè ocu-  
los exempla sunt, quomodo ob expilatio-  
nem nimiam integris regnis, Principatibus,  
& Prouinciis præpotentes Reges exciderant.  
Sed deplorandum est, quod non alienis po-  
tius quàm propriis periculis cautiores red-  
dantur homines. Viderat nuper Gallia, vi-  
cina Regna & ditiones, Belgium, Catalo-  
niam, Lusitaniam & Neapolim, ex hoc erro-  
re perdita, & Domino suo recalcitrasse, &  
quanti hæc steterant Hispano, sed parum ab-  
fuit, quin ipsã eodem penè fato periret. Vi-

Comperitum est egentissi-  
mum quemque esse auda-  
cissimum, & non tarò in  
desperationem abire pau-  
peratam. *Forsten.*

Sinite me populum pascere,  
*dic. Vespas.*

E' da notare, che gli huomi-  
ni si mouereno piu per pri-  
uato interesse, che per pu-  
blica utilità: è che ogn' uno  
ha piu caro d'esser seruo &  
ricco, che pouero & libero.

*Malvezzi. disc. 12.*

Ciues benignè habiti, in pa-  
ce erga Principem liberales;  
& belli temporibus fideles  
sunt; expilati, nec in pace  
prodesse, in bello etiam plu-  
rimam nocere possunt. *Lin.*  
Principe auaro non è dure,  
uole; subditi oppressi man-  
cano d'obedire, è tentano la  
rouina, di chi gli machina  
la morte. *Roccabell.*



U denum penates, ea ciui-  
tat, id Regnum, atque in  
gradu stare potest, vbi mi-  
nimum pecuniz cupido sibi  
vendicat. *Paler. M. x.*

I Signori chi hanno troua-  
to modo d'accrefcergli il pe-  
culio regio, quodagnano à  
vicia e perdono à libre. *Scip.  
Ann.*

Cõfiliarius quidam Gallicus,  
Regem diuerfa exactionum  
genera docens, conscientia  
tandem stimularus, cloaca  
se sepeliri voluit. *Referentie  
Choquier lib. 1. Polit.*

cennium est, quod domi forisue bella con-  
tinuat, & totidem quod immensis oneribus  
grauatur & decerpitur. Decem non ita pri-  
dem millionibus constitit Galliaë reditus,  
quem ad triplum Henricus auxit, & filius  
neposque deinceps ad centum & quadra-  
ginta millones extenderunt. Et hæc suffice-  
re dices ad bella & sumptus immensos.  
Sed tantò minus, vt etiamnum in augendo,  
& nouis corradendi modis, toti sint ministri  
publici. Exhaustæ erant Prouinciæ, & vix san-  
guis restabat plebi, dùm consilium ineunt,  
ditiõibus imponendum: hinc noua ven-  
duntur officia, & veteribus salaria seque-  
strantur, & quæ annuatim pendi solita, per-  
vim & vsuram anticipari iussa, vt quouis tan-  
dem modo & precio corraderet, quicquid  
adhuc restabat nummorum. At improspere  
consilium cessit, dùm primam regni curiam  
incautius adoriuntur. Præuidit namque Se-  
natus prudens 12. nouos Requestarum Ma-  
gistros superfluos esse, & non nisi cum dam-  
no & dedecore priorum, veteribus posse ad-  
jungi, iniquum porro iudicauit, officiales  
curiæ sine vlla culpa, debito seruitiorum  
præmio spoliandos, nec anticipari Polet-  
tam, aliosque reditus posse sine confusione,  
& sequentium annorum iactura. Vsuram



7  
quoque iniquam esse, Deo, hominibusque detestandam; non illam esse necessitatem, quâ ad hæc extrema & turpia cogerentur. Sufficere redditus, modo benè administrantur, & de hoc non minus sollicitum esse decere, quàm de colligendo. Notorium esse, & pariter indecorum, tertiam reddituum partem, in faneratores abire & exactores, qui dicescunt. Sed dum contra ruit aula, & auctoritatem & minas opponit, supremas Regni curias suscitatur & in vnum cogit, ac ita nobilissimum Reipublicæ membrum, quod studiosè sibi conseruare debuerat, simul cum plebe perdidit, & sibi offensum reddidit & abalienatum.

*Quomodo lenienda onera publica.*

I I I.

**G**Rauia per se tributa sunt, grauiora vero redditus modus exigendi acerbus, & si apparuerit illa ex libidine magis quàm necessitate colligi & perperam distribui. Ideo vt acerbiter hanc dulcedine aliquâ lenirent, & incantamentis velut quibusdam obuelarent, sequentia ferè, prudentes rerum moderatores, vsurparunt.

Vnum dicam, quod nunquam cessauit dicere: Auaritiæ fugâ & liberalitatis gratiam, Regum esse gloriam & Regnorum firmamentum, atque hoc potissimum assequitur, si à rebus subditorum se abstineat. *Arist. ad Alex. Mag.*



Præstis hominibus, sed ho-  
minum causa: nec Domini  
modo & arbitri rerum, sed  
tutores & administri estis.

*Lips.*  
Sicut Principes, quibus hoc  
frequens in sermone est, ut  
dicant habere se privilegia,  
ut quantum velint exigant à  
populo, certè Galliarum Rex  
omniū minimè causam ha-  
bet, ut de se hoc iactet. Nec  
enim vel ipsi vel cuius alij li-  
cet, *Comin. li. 10.*

I. a necessitâ comme tienne  
sopra l'arbitrio, & sopra le  
forze l'imperio, così ha so-  
pra la ragione Dominio.

*Rocabell.*

Cum consulis populo, re-  
moue à te suspicionem ali-  
cuius tui commodi: fac fi-  
dem te nihil nisi populi vi-  
lilitatem & fructum quærere.

*Cic.*

I. Dùm inter Christianos Principes con-  
stat illos non esse proprietarios & Dominos  
vitæ facultatisque subditorum suorum, pro-  
lege habuerunt. Præter antiqua & modica  
tributa, nihil ab illis exigere, nisi cum libe-  
râ voluntate & consensu illorum, ita con-  
scientiæ suæ & libertati subditorum satisfac-  
tum existimantes, quò legitimè omnia &  
promptius perficerentur. Et licet in omni-  
bus statibus hæc obseruata videamus diuer-  
sus tamen modus Galliæ placuit, dùm pro-  
lubitu ministrorum varij generis tributa au-  
cta & imposita fuerunt, ordinibus non in-  
consultis modo, sed repugnantibus.

II. Cum illa necessitatis vis & efficacia,  
ut cum hæc palam fiat, recti iudicij non est,  
qui non cedat, & cuiuscunque difficultatis  
obliuiscatur; Studuerunt Principes edocere  
populum suum, illam quandoque tam eui-  
dentem esse, ut ni subueniatur statui, pericu-  
la incumbant non contemnenda, ideò co-  
mitia crebra & conuentus ordinum, quibus  
exponere non dedignantur, quanta bello-  
rum necessitas, quantæ expensæ, qui redi-  
tus, & quàm necessaria subsidia, & hæc non  
infeliciter cessisse videmus. In Gallia verò an-  
nis triginta quinque nulla comitia, nulla or-  
dinum mentio, nec vlli de necessitate belli,  
vel



9  
vel expensarum, inquirere fas. Protestatus  
est anno præterito sæpius Cardinalis, belli  
finem adesse, & pacem in manu suâ se com-  
plecti; & subsumebat Parlamentum, eius  
ergo non hostium culpam esse, quod non  
perficiatur. Idem Longeuillanus deinceps  
& Avauxius confirmarunt, occasionem  
fuisse, & certa temporum momenta, qui-  
bus honesta, tuta & gloriosa pax haberi  
potuit, sed dum hæc vel sponte, seu inetia  
quâdam negligitur, quæ bellandi necessi-  
tas, & contribuendi promptitudo? Sed de-  
tur, continuandum necessariò bellum, an  
ideò ad succum & sanguinem exsugenda  
est Gallia? Notum est ad aulam Regis &  
statum internum 60. ferè milliones abire,  
licet nec illi pendantur 80. ergo restabunt  
ad belli sumptus, bone Deus, quanta sum-  
ma! Sueci diuturnius bellum gesserunt, &  
fortius, totamque penè Germaniam sub-  
jugarunt, sed dispendio & sumptibus ho-  
stium; vix enim ex proprio millionem bel-  
lo annuatim contulerunt, & interim mili-  
tia obediens & contenta reperitur, & do-  
mi status illorum incrementa capit & flo-  
rescit. Gallia minori militum numero de-  
cies plus impendit, & omnia seditionum  
plena, & querelarum, quod integris annis

Illis maximum discrimen;  
penes quos aurum & opes,  
præcipue bellorum causa.  
*Tac.*

I popoli anco dal cido si ri-  
bellano, se auaro sempre &  
turbato si mostri; molto piu  
i subditi dal suo Principe,  
se nell' angustie della guerra,  
Sieno in sempiterno reati,  
*Roccabell.*



nihil acceperant. Sed non milites solum, ecquis in aula & ciuili statu, qui non idem conqueritur? & pudendum est, quod non his solum, sed Regiæ mensæ inter tot miliones victus defuit; Quæ dum admitari, & ex officio monere cæperant suprema Regni collegia, exilio, aliisque coërcitionibus mulctabantur.

In minimis quoque rebus omnia antiquæ consuetudinis momenta seruanda. *Valer. Max.*

L' obedire per se stesso è duro, s'aggiungi la violenza, s'inasprisce in maniera, che stimato giogo infelice, non si trouera humore, benchè placido, che non procuri di sottrarne il collo. *Saach.*

III. Hoc etiam exactio-  
num acerbitatem lenire obseruatum est, si exactores sint honesti, non crudeles & auari, ideò hoc curant cordati Principes vt ex ciuium numero illos petendis tributis præficiant, qui probitatis & integritatis famam habent, & qui amantur ab incolis, ac vt illi ab ordinaria & vsitata via pecuniam recipiendi, in ærarium inferendi, & exacto calculo comprobandi non facile discedant, sed vt alia pleraque peruersè, ita in hoc quoque peccauit Gallia, quod thesaurarios, & solitos in prouinciis tributorum receptores, aboleuit, rationum cameram negleuit, & feneratorum in eo loco restituit, qui armatâ manu, licitorum instar, prouinuias circûibant, populum sine commiseratione vllâ excoriantes, vt nil nisi terrorem & solitudinem relinquerent; direptis enim facultatibus miserorum, in corpora tandem sæui-



tum est, & si in villa aut oppidulo supererat quidam melioris conditionis, pro egenis soluere cogebatur, vsque dum & ille succumberet. Et hæc omnia in Regis & publicum vsus minimè cessisse ex eo apparuit, quod isti exactores & publicani ex infimæ conditionis hominibus, opulentissimi exiguo tempore deueniant, idque ædium structurâ & emptione bonorum, ad extremam vsque inuidiam testati sunt. Et dum ab his quorum intererat, ad rationem reddendam postulabantur, à ministris publicis protecti sunt, & qui contra auderent, Maiestatis crimine notati. Ita nec illi admissi sunt, qui eundem prouentum obtulerunt Regi, modò rapaces illi vultures dimitterentur, & pecunia solitio & antiquo modo, sine tanta subditorum vexatione exigeretur.

IV. Consultum quoque habitum fuerat, & in omni ferè statu probatum, vt onera publica non pauperibus & plebi solùm, sed ditioribus ad proportionem incumbant, ac vt illa vectigalibus grauentur quæ luxum & superflua subministrant, magis quàm quæ vitam & alimenta pauperibus. Sed tantum abest vt in Galliis illa seruetur proportio, vt nihil communius quàm pau-

S'accrescono le miserie, e con queste i pericoli, quando si en piu mani à distrahere e lacerare il corpo del popolo. *Roccabell.*

In Roma tutto'l peso delle taglie e grauezze era sopra i ricchi, *Bos. l. 7.*



Nes habemus luxuriam atque auaritiam; publicè egestatem, priuatim opulanti-  
am. *Salust.*

Nefas est dispensatorem publicum in delectationes suas suorumque conu-  
erte, id quod prouinciales de-  
dissent. *Lamprid.*

Non vlla expeditior ratio  
augendi census, quàm de-  
trahere quotidianis sump.

peres videre pauperrimos, diuites verò di-  
tissimos quis enim non stupefcatur, ad im-  
mensum luxum & abundariam potentio-  
rum, & iuxta non misereatur grandissimæ  
plebejorum miseræ? sed quomodo tan-  
dem corpus subsistat, cuius venter & bra-  
chia omnem ad se substantiam trahunt, &  
in deformem grossitiem excrescunt, pedi-  
bus ex gracilitate nimia extenuatis, illis  
considerandum relinquo.

V. Asperitatem tributorum id quoque  
mirificè mitigat, si viderit populus exactam  
pecuniam cum iudicio & parsimonia dis-  
pensari, atque in Reipublicæ salutem &  
splendorem conuerti, cuius documenta  
sunt, si luxus cohibetur, sumptuariæ leges  
feruntur, boni & virtuosi recompensantur,  
& si ædificia publica prouidè conseruan-  
tur. Quæ omnia, nec ad partes deueniam,  
in Galliis fuisse neglecta, & in contrarium  
facta, communis omnium querela est. Quò  
verò 58. milliones, qui sine alia specifica-  
tione, sub secreto (comptans) titulo in ex-  
pensarum codice annuatim reperiuntur,  
deuenerint, inquirere anceps & illicitum.

VI. Vltimò ad subleuandam contri-  
buentiam egestatem, plurimum facit com-  
merciorum libertas & frequentatio, atque



vt subditi ex mercatura, opificiis, agrorum cultura metalli fodinis, aliisque incrementis ditescendi occasiones reperiant, sed & hæc penè sublata Gallis; dum enim diplomate publico partim inhihent, partim de prædatione nauium in Mari Mediterraneo Batauos & Italos offendunt, nec propter bellum cum Belgij parte & Hispaniis vlla communicatio, nec ipsi Galli navigationibus potentes; interit paulatim illa commerciorum utilitas & concupiscentia, nec aliud restat, nisi vt vnus alterum excoriet.

*Priuilegia & consuetudines popularum non facile mutanda.*

#### IV.

**V**T Principi, ita populo sua iura sunt quæ dum vtrinque illibata manent indissolubili nexu copulantur illa iubendi æquitas & obediendi promptitudo, & solidum statum efficiunt. Dum verò proportionem debitam excedunt, & hic vel ille alterius limites inuaserit, vacillat subito & concutitur, cuiuscunque fuerit, Reipublicæ corpus. Sunt autem præter communia

Respublica nulla est, vbi leges non tenent imperium, Arist.

Nello stato come negli edificij, l'ornamento si muta, la base eternamente si lascia, Così quelle legi che fondamentano la forma del governo. *Roccebelli.*



illa naturæ & Gentium iura, diuersæ Regno-  
rum constitutiones, quibus Regi sua tri-  
buitur dignitas & in subditos Ius; subdi-  
tis quoque modica libertas, & vitæ, bono-  
rumque salus, vt his obseruatis, ille à tyran-  
nide, hi à licentiâ abstineant. Hinc mutua  
illæ obligationes, capitulationes & iura-  
menta. Sed, siue per ambitionem, siue per  
metum, & mutandi libidinem, nihil fre-  
quentius videmus, quàm leges & priuile-  
gia solenniter iurata imminui, proscindi,  
& antiquari Sermo non est de illis, quæ ve-  
tustas abolet, cum & illa suum ius habeat,  
& indignum est de mutatione eius neces-  
saria conqueri. Sed quæ per hanc approba-  
ta, & robur suum acquisuerant, per vio-  
lentiam nisi cum motu & alteratione con-  
uelli nequeunt. Austriaci Duces, Regnis  
& amplissimis in Germania ditionibus non  
contenti, Imperium quod beneficio Ordini  
num acceperant, hæditarium sibi facere  
totumque inuertere studuerunt, iuribus  
& priuilegiis Electorum, Principum & sta-  
tuum vi & contemptu abolitis, neglectis-  
que, sed triginta annorum bello errorem  
hunc luerunt, & omnia demum in priorem  
statum restituere coacti sunt. Hispano ca-  
rius illa dementia stetit: post diuturnum

Digna est vox Maiestate re-  
gnantis, legibus alligatum  
se Principem proficere, Theod.  
c. de H.

Non oportet seruitutem  
putare ad Reipub. normam  
& leges se componere sed sa-  
lutem. Arist. Pol. 5.



enim bellum & innumerabiles sumptus ; non in priorem statum , mutata ipsi restituere fas erat , sed subditos & rebelles , pro libero & independente populo agnoscere cogebatur , vt de Lusitania & Catalonia nil dicam , de quibus adhuc lis. Quàm improperè quoque Angliæ Regi cessit tentata illa iurium innouatio , nuperum & heu lugubre eius exemplum docuit. Et hi fructus sunt pertinaciæ illorum , qui omnia sibi licere existimant , & antiquas subditorum consuetudines & priuilegia , temerè mutant , innouantque , vel penitus tollunt. Galliæ Monarchia non temerè & fortuito creuit , sed constitutionibus certis & legibus velut fundamentis innititur , quæ vsque dum illibata manserant , & in debita Regem inter & subditos proportionem & harmoniam , validus per se & florens Galliæ status fuerat ; mutari autem in eo cœpit , dum Reges omnia ad se trahere & exiguam Ordinum rationem habere cœperunt : Conuocata olim sunt comitia , quibus Regni statum exponere & cum quibus de pace & bello , de tributis imponendis , aliisque grauioribus negotiis deliberare consuetum erat , sed annis triginta quinque incautum est vnice , ne illa Ordinibus conueniendi

*Illi homines cuiusmodi agunt , qui presentibus moribus legibusque etiam si deteriores sunt , nihil variantes , Remp. administrant.*  
*Thucyd.*

*Potesse semel leges constantes seruare nec vllam earum immutare.*  
*Dion.*

*Super omnibus negotiis melius atque rectius olim prouisum : & quæ conuertuntur , in deterius mutantur.*  
*Tacit.*



Tra i Regni benè ordinati & governati a' nostri tempi, è quelle di Francia, è ni esse si trouano infinite constitutioni buone, don de ni dipende la libertà è sicurtà del Re, delle quali la prima è il Parlamento, ela sua autorità. *Mach. e. 19.*

libertas permitteretur. Interim penes Parliamentum antiquitus fuerat, Ordinum Regni vices obire, eorumque iura tueri, attendendo an æquum, honestum & utile, & an Gallia consuetudinibus conformequicquid Rex iusserit & statuerit, adeò vt nulla Regis edicta rata sint habita, quæ coram Parlamento non sint cognita & Consiliariorum suorum sententiis comprobata. Et exempla docent non bella fuisse indicta, non pacem inritam, nihil de mone, ta, tributis, legibus, Magistratus exaucto, ratione, de capitis sententia vel leuioribus statutum fuisse, nisi curia huius voluntate & consensu, quem Reges quandoque adeò impetrare nequuerant, vt Parliamentum seu authoritate sua, seu remonstratione supplici sæpius intercesserit & regios conatus fecerit irritos. Et hæc temperamenta haud inutilia quis dixerit, quæ Richelius Cardinalis, validus Regia Authoritatis assertor, ligamenta & fræna Rege indigna censuit, & ideo excutienda. Suscepit itaque & ausus est quæ ab initio Monarchia feliciter vsurpata, simul abolere & confundere: Comitiam, vt dictum est, abhorruit; Ordinibus Regni non competere existimans, de eius administratione esse sollici-

Vir ciuili & Republicam tractare incipiens, tam diu ciuium moribus consentaneè viuat, & se ad eorum naturam accommodet, atque scitè confectetur ea, quibus populus soleat delectari, donec opinione virtutis,



ros Parlamenta ad Iustitiam inter particu-  
 lares administrandam adegit, quamvis nec  
 id promiscuè datum est. Si quid enim ad  
 gustum eius iudicandum erat ad aulam  
 euocavit, vel commissariis certis, suis ex  
 Parlamento satellitibus, concredidit. Pu-  
 blica verò haud illis tangere fas. Et sic sine  
 vlla remorâ liberè grassabatur, de vitâ & bo-  
 nis subditorum, & de antiquis regni consti-  
 tutionibus pro lubitu disponens. Grata hæc  
 dominantibus, ideò; qui successerunt,  
 haud difficulter cepto tramiti insistent.  
 Sed euigilavit tandem senatus ille magnus,  
 & iura sua Regnique capeffit: pupillum ef-  
 se Regem, & in illa ætate plus sibi iuris  
 competere asseuerans; non ita absolutè om-  
 nia geri in Gallia moris esse, quod si iniuria  
 temporum indulgere aliquo tempore co-  
 acti sint, non ideò se continuò passuros, &  
 extremam adesse necessitatem, cur id ne-  
 queant. Et sic coeunt Suprema Regni Col-  
 legia, & vniuntur, quod cum sibi infau-  
 stum existimaueit Cardinalis, & magnis  
 ausibus obicem poni, authoritatem Re-  
 giam appellat, illam, ni cepris desistant  
 curiæ, violatam iri, ac ideò cum exilia ac  
 minæ nihil profuerint, extrema tentanda  
 & hinc illa lacrymæ.

& fide iam comparata au-  
 thoritati inniti possit. *Plur.*  
 Dignitas in sententiis dis-  
 dis, libertas in Republica ca-  
 peffenda sublata est tota.  
 Nam aut assentiendum est,  
 nulla cum grauitate paucis,  
 aut frustra dissentendum.  
*Cic.*

Ciuium non seruius tibi tra-  
 dita sed tutela: nec Respu-  
 blica tam tua est, quam tu  
 Reipublica. *Seneca.*

In eum qui iure agere & sa-  
 tisfacere paratus est, nefas  
 bellum sumere, tanquam in  
 iniurium. *Thucyd.*

E



*Authoritas & respectus nunquam temere  
exponendi.*

## V.

Cesotemptus pessima omni-  
nò est Regnis, quorum ani-  
ma & vita ipsa est auctoritas,  
*Lips. Pol. 1.*

Ningun bajel es mas peli-  
grosa que la Corona, ex-  
puesta à los Vientos de la  
ambicion, à los escollos de  
los enemigos, ij à las boraf-  
cas del pueblo, *Sancid.*

**C**ivilis Principum anima, autoritas  
est, quâ vnica subsistunt, atque à pri-  
uatis subditisque differunt. Quid enim si-  
nè hac, vnicus inter tot myriades homi-  
num? Sed vt illam acquirere artis est, sic  
partam tueri, labor & industria. Sunt qui-  
bus cum periculo sapius alliditur, scopuli,  
nec desunt qui exterius incumbant turbi-  
nes, quos dum prudenter euitat generosus  
Princeps, iuxta illi cauendum est maximè,  
ne illam oculi sui pupillam, quibus vel ad-  
minimum lædi queat, occasionibus obie-  
ctet. Facem ardentem si vento exponis &  
pluuiis, conqueri nequis, si extinguitur,  
sic immeritò à subditis pœna exigitur, dum  
Princeps auctoritatem suam spontè vel  
imprudenter violandam prostituerit. Illa  
enim opinio & existimatio est, quæ de suffi-  
cientia Principum ex amore & metu opti-  
mè temperatis, concipitur, & Respectus  
appellatus, qui venerationem & postea  
obedientiam gignit. Solidum nihil inest,



magis enim famâ, quàm vi subsistit. Tenerrimè itaque haberi vult, & nunquam nisi cum securitate & certo rerum successu usurpari: evulgato enim arcano, posse auctoritatem Principis impunè lædi, contemptus sequitur & omnium rerum confusio. Obseruatum est belli huius tempore, nihil magis conquestos esse Ministros Gallia, quam Auctoritatem Regiam fuisse læsam, & reparari oportere vel cum periculo totius rerum summæ: Et benè, Princeps enim sine auctoritate, pauo est sine cauda. Et idem est nullos hacere subditos, & principem contemnentis. Pro hac igitur nihil non condignè impenditur. Sed præstitisset mea opinione, & violento hoc remedio non opus fuisset, si Domini Ministri, auctoritatem illam, quam nunc toties crepant, cautiùs conseruassent. Verùm non semel, sed toties illam violatam viderunt, & sine alia castigatione rursus exposuerunt. Vnio quatuor Curiarum Regio nomine prohibita fuit, sed nihilominus continuata; Arresta Parlamenti per diplomata Regia, cassata fuerunt; sed hæc rursus, ab illis condemnata. Consiliarios in exilium vel carcerem missos, post biduum minitanti plebi reddere coguntur. Et post hæc om-

Nihil rerum mortalium tam instabile & fluxum est, quàm fama potentia non suâ vi mixta. *Tas.*

Niuna cosa è, che piu roiuini la reputatione di un Principe, che il cadere nol concetto de gli huomini, dinon hayer animo, & possenza di risentirsi dell' ingiuria, e non esser pronto a castigarle. *Guicciard. l. 4.*

Si akro volte habbia il polo dato de' piedi al padrone, guardi non irritarlo à riuouar il fallo. *Guicciard.*

Si clementes esse velimus, nunquam decerunt bella civilia. *Cic.*



nia, gratiæ Parlamento & Ciuibus acta; quasi fideliter omnia, & nihil contra voluntatem Regis fecissent. Rursus armatam se exhibuit authoritas Regia, at non minus temerata fuit, dum enim quicumque huius belli authores fuere, exiguâ manu Parliamentum sibi dedi postulant, vel vrbi famem & incendia minantur, illudere petitis & resistantiam ipsi docent. Hinc ad querelas & criminationes; rebelles & Maiestatis reos esse quotquot obstiterint. Demum & hæc recoquere coacti sunt, & pro beneficio habere, pace quantocius factâ, omnia in priorem statum restitui.

~~~~~

*Indecorum est atrectare quod non  
obtinetur.*

V I.

ut felicitatis est, quantum  
velis, posse, sic magnitudi-  
nis, velle, quantum possis.  
*Plin.*

Multa magnis Ducibus, si-  
cut non aggredienda, ita  
semel aggressis non dimittit

**F**elicissimus hominum esset, cui omnia vsque adeò ex voto succederent, vt nullibi remoram experiretur seu impingeret. Quod cum difficile factu & ferè supra mortalium vota sit, conatur nihilominus vir prudens vt ad hanc felicitatis speciem, quam potest, quâ proximè accedat. Et hoc obtinere dum passionibus suis frenum imponit



ponit, & nihil quod non honestum & licitum, concupiscit, nec aliquid aggreditur, cuius se fore compotem non animaduer-  
 tit. Ideò circumspicit homo cautus, cuius natura sit res, quam desiderat, quid in illa commedi, quæ difficultates, an parem se illi assequendæ, vel imparem sentiat, quantæ illius vires, cum quo sibi res foret, & quid tandem detrimenti in repulsa, quibus omnibus accurate pensitatis difficillimè errorem incurrit, sed decorum in quaque fortuna seruat & existimationem prudentis & circumspecti. At contra hanc regulam, vtramque Belligerantium partem peccasse euidentis factis & manifestum est. Cardinali cum Parlamento & plebe res erat, & quotiescunque aliquid iuberet, autoritate Regiæ vtrunque velatus, repellitur, qui nempe indecorum mandauit & mandata exequi impotens erat. Salaria Officialibus demere, idem erat ac victum & vitam tollere, cui obstitit natura, & ius præbuit repugnandi. Deliberationes & conuentus Curiarum impedire, & inauditos, exilio & carceribus mandare, Statutis & priuilegiis contrariabatur, & fortiter reclamantes inuenit, Traditores quosdam ex Parlamento accusauit,

tenda esse: quia magna fama momenta in vtramque partem sunt. Liu.

Guardisti di non tentare impresa che sia sopra le sue fonze: e di non entrar in negotio, non in affare, che non sia sicuro, d'hauerne à iussit honoratamente. Bot. l. 2.

Ce n'est rien d'auoir bon droit, ce n'est rien de regorger de bonnes raisons, n'ayant la force de s'en seruir, & les mettre en lumie'e, il faut donc dissimuler, où il faut auoir des forces & occasions de se montrer.

Marnix.

Omnia toleranda, nisi aut indignitas aut turpitude in re sit. Arist.

Periculosum est de potentibus viris pessima quaque Principem, eorumque vin-



dictam meditari. Sepdenim  
innocentes æmulorum in-  
uidia defert: & qui primum  
horruissent scelus, poenæ  
metu & Principis ita in-  
furiola Consilia propelluntur.  
C. Forkner.

Mulci dum se tam Magnos,  
quam audiunt, credunt, at  
traxere superuacanea, & in  
discrimen rerum omnium  
peruentura bella. Seneca.

Metrici sua Regna docet, vi-  
resque fateti. Lucan.

qui coniuratione cum Regni hostibus fa-  
ctâ, Regiæ personæ manus inferent, sed ac-  
cusationem prosequi, & illos conuincere,  
nequiuit aut noluit. A verbis tandem ad  
Arma & vim; & decem ferè millibus mili-  
tum, Myriadem hominum, & inter illos  
centum mille armatos, fame necare aggre-  
ditur, qui vltimus errorum & maximus  
erat Parisienses quoque conditionis suæ &  
vrios obliti, necessariâ defensione non con-  
tenti, chartaceis armis conflictantur & fu-  
runt, exercitum Regium 30. ab vrbe millia-  
ribus proscribunt, comæatum asportari iu-  
bent, Cardinalem ab officio mouent, bonis-  
que & beneficiis spoliant, quasi verò in illo-  
rum potestate esset, illa omnia executioni  
mandare. Ac ita, dum neutra pars conditio-  
nem & vires suas ponderat & cognoscit, nec  
in difficultates, quæ superendæ sunt, inqui-  
rit, turpiter hærent, & debilitatem suam ex-  
teris deridendam produnt.

~~~~~

*In arduis extrema semper via tentanda est.*

## VII.

**F**requentibus exemplis & successu  
prospero, comprobaturum est satis Pa-



radoxon illud Politicum, non medium in  
 grauioribus negotiis, sed extremum lauda-  
 bile esse & sectandum, vt pluribus id ex-  
 plicare superfluum. At nec illud in Gallia  
 vsurpatum fuisse, haectenus apparuit. Bel-  
 lum cum Hispanis eâ felicitate perduxerunt,  
 vt finem imponere quouis momento possent,  
 & pacem obtinere proficuum, gloriosam,  
 & omni quam vnquam Gallia fecerat  
 pacificatione superiorem. Sed dum hanc nolunt,  
 & bellum ob egestatem & penuriam  
 continuare nequeunt, fœderatis in bello  
 & sociis amissis, occasione rei bene gerendæ  
 semel neglectâ euentui se committere coguntur,  
 ignari quò fors & fortuna trahant. Et si tandem  
 pacem qualemcunque obtinere poterunt, quæ  
 precor differentia, inter illam, quæ in Orbis  
 conspectu, testibus cunctis Europæ Principibus  
 & ad securitatem pacis in vnum simul colligatis,  
 per Mediatoreseximios habere potuissent,  
 & separatam illam quam in obscuritate  
 & angulo aliquo soli tandem paciscuntur?  
 Pariter in domestico bello nec seueritate  
 vti potuerunt, nec clementia, sed dum  
 media incedunt via, nec metuentos se reddunt  
 nec amandos, at ita in odium & contemptum  
 facilimè incurrunt. Potuif-

Quella strada per vincere è  
 piu gloriosa, e piu breue,  
 che ha piu sicureza, e men  
 sangue. Roccabell,

Vt in puteum facilè te im-  
 miseris, haud facilè eduxe-  
 ris: sic in bellum. Lips. Pol. 5.  
 Semel profecto premere fe-  
 lices Deus cum capir, vrget.  
 Seneca.

Magna in Republica mo-  
 menta sunt temporum, &  
 multum interest, idem illud,  
 vtrum antè an post decer-  
 natur, suscipiatur, agatur.  
 Cicero.

Tutum non est eos lædere  
 quos perdere non possis.  
 Strada.

Amorem apud Populares,  
 metum apud hostes quaer-  
 mus. Tac.



Oportet virum Principem, non recte tantum imperare scire & posse, sed etiam humaniter. Plur.

set Cardinalis, dum de pecuniâ publicâ male administratâ, Prouinciis exhaustis & pace neglectâ conqueri cœpit Parlamentum, quantilla humanitate rem componere, si præcipuis Officialibus ( qui certè illo secreto non indigni ) indicasset, quæ pacis remoræ, quanta obstacula, quæ belli necessitas, & quantum in eo penderetur numerorum, & si Reliquarum expensarum exhibuisset calculum, nec inquisitioni Iustitiæ rapaces illos prædones & exactores subtraxisset. Sed nec illa placuit via, nec alterum extremum, vt vi cohiberet repugnantes, ne contra hiscere auderent. Tentauit id equidem bello, sed quali bello! vnica prætorianorum cohorte, ipsas populi delicias & fautores media die eripere aggressus est, at simul restituere coactus; & licet hoc pro documento habebat actæ inter Parlamentum. Populumque connexionis, rursus tamen impingit, & cum legionibus aliquas vrbi admouisset, obsessam illam & bellum declarat, ni dederet populus patronos suos & tot Parlamenti capita mactandos. Aduersarios inuenit, plus 12. Principes viros, & inter illos Regij sanguinis. Parisium seu multitudinem spectes, seu potentiam & opes, multarum instar urbium

Omnes qui magnarum rerum Consilia suscipiunt, æstimare debent, an quod iuchoatur Reipublice vtile, ipsi gloriosum, aut promptum effectu, aut certè non arduum sit. Tacit.

Frustrâ te errore succinxeris, ni septus caritate fueris. armis enim arma irritantur; Plin.



bium est, & cōtra Aggressores fortiter vni-  
 tum. Prouinciæ cæteræ malè habitæ, quæ  
 non iungebant sese, euentum spectabant  
 ociosæ, sine alio Regiis partibus subsidio  
 dato. Ab alterâ parte Poloni ingruebant  
 & Germani, gentes feroces, sed exiguo nu-  
 mero, & ob non soluta stipendia, animo &  
 viribus extenuati; Gallorum quotquot e-  
 rant, à ciuili abhorrebant sanguine, & dum  
 parentes & coniuges, pignora cariora in  
 vrbe reliquissent, fame illos necare barba-  
 rum duxerunt, ac idè minori cura, com-  
 meatum, vt in iunctum erat, impediuerunt.  
 Et hoc apparatu, toto trimestri tempore,  
 Charantonium & Briam oppidula duo ex-  
 pugnarunt, Et hoc memorabile illud bel-  
 lum est, quo de rerum summa decernitur,  
 & authoritas Regia dicitur reparata. Sed  
 nec vos prudentiores existimo, Domini  
 Parisienses, dum inter ancipitia ambigui,  
 nec parère potestis, nec seueritatem rebus  
 commodare. Præstitisset certè, si ab initio  
 abstinuessetis rebus, quæ non vestrarum  
 partium, & frequentibus illis minis, iniu-  
 riisque de renouando 1617. Arresto, quæ  
 metum primò, mox cæteras causatæ sunt  
 calamitates. Sed cùm necessitate ad defen-  
 sionem vos adactos deprehendistis, & ra-

Inter ancipitia deterrimum  
 est media sequi, nec audere  
 satis nec prouidere, *Træ.*

Vir eâ ratione fiet optimus,  
 si in deliberando quidem  
 cunctetur, & prætimeat



quicquid potest contingere  
in agendo autem confidat.  
*Merod.*

Rectè consultare nec com-  
modùm scire consulta ex-  
qui, procedit ab ingenio  
maximo & exigua pruden-  
tia, qua non frequenter  
pollent acria illa ingenia.  
*Bart. Phil.*

Nulluscunctationi locus est  
in eo Consilio, quod non  
potest laudari nisi peractū.  
*Tac.*

Plus interdum sapit Popu-  
lus, quia tantum, quantum  
opus est, sapit. *Lactans.*

Hec mihi Philosophatis, ar-  
qui Philosophi sermone so-  
lo sunt sapientes, ceteris in-  
rebus noui ego esse stultissi-  
mos. *Satyr.*

tiones ad arma capienda vobis suppeterè  
videbantur, re non minùs quàm verbis, Iu-  
stitiam illorum & vos viros esse, ostendere  
oportuisset. Arrestorum eratis prodigi, bel-  
lo expedienda iniunxistis, & subito con-  
demnastis inauditum, quæ immutabilia  
fatorum decreta, quis dixerit, sed in execu-  
tione ipsimet hæere cœpistis, dubitãtibus  
similes, an æquum & honestum fuerat pro-  
positum vestrum. Conquestus est sæpè po-  
pulus, iactam fuisse aleam, nec esse cun-  
ctationi locum; vel non incipiendum fuis-  
se bellum, vel quã decet alacritate, profe-  
quendum, esse sibi vires & animum; vten-  
dum feruore, ne in priores relaberentur an-  
gustias. Sed obmutuit oraculum, & appa-  
ruit aliud esse pulchra dicere verba, & li-  
tem in foro contestari, aliud in campo, &  
armis; ignaros esse Bartolum & Baldum &  
ipso armorum sonu pallefcere. Denique  
cùm pœnitentia vtrinq; ducti & bello  
impares, mutationem desiderarent, leuita-  
te & inconsideratione eãdem ad composi-  
tionem ferebantur præcipites. Sine alio ita-  
que fructu sanguinis effusi, prouinciæ de-  
uastatæ, & perpefforum vtrinq; malorum,  
omnia in priorem redeunt statum & con-  
fusionem, deuoratis egregiè Sacrosanctis.



-7

Illis Regiis decretis & Parlamenti Arrestis.  
 Et si solida foret pax, condonanda esset hæc præcipitantia publico, at compertum fuit, nec sincerè & seriò egisse Regios, nec Parlamentarios sui, suorumque fuisse memores. Quæ enim hæc vecordia, non publico consulere, nec interessatis, sed frustula quædam compingere, Ducibus & militiâ totâ, turpi ingrati tudinis nota, exclusis, neglectisque, & hoc pacem appellare! Docuit euentus quàm hæc sinistrè à Parlamento, Ducibus & populo accepta fuere, & sic de nouo pacisci oportuit, & nondum constat, quâ soliditate illa transactio futura. Vsq̃e dum enim semina restant, & malorum causæ, nec vlla pars eò redacta, vt nocere nolit aut nequeat, non confidentiã redditur nec securitas. Et sic dùm media inceditur via, extremis & generoso quouis ausu neglectis, in pace æquè ac bello hallucinatum est.

Oportet eos qui rebus præ sunt, nihil magis curare, quam vt eos ne lateat, quo animo sint, qui aut bella finiunt aut amicitias constituunt, quando temporibus cedentes, & quando reuerâ animis fracti pacem ineunt.

*Polib.*

Frequentius, conuentionum, pacisque simulatio, credulis, quàm arma nocuerunt. *Veget.*

~~~~~  
*Necessitati cedere & dissimulare, prudentis est.*

VIII.

**N**ecessitatis illa vis & dignitas est, vt facile & honestum reddat, quicquid

La plus dure, mais la plus iuste Loy du monde, c'est celle de la necessité, il y a du



mal-heur à luy estre souff-  
mis, & de la sagesse à luy  
obeyr. *Reflex. Pol.*  
Optimum est pati, quod  
emendare non possis. *Seneca.*

Tota la scientia Politica  
consisten faber conocer los  
temporales, y valerse dellos,  
porque à vezes mas presto  
conduce al puerro la tem-  
pestad que la bonanza,  
*Empresas Pol.*

Quimo modo è, dissimula-  
re ( quando si puo ) di saper  
il disordine à cui non si puo  
remediar Senza maior di-  
sordine. *Botero.*

Turpe alienarum possessio-  
num cupidine bellum susti-  
nere non necessarium, atque  
adeò cum propriarum opù  
periculo coniunctum,  
*Dion. Halicarn.*

quid aliàs impossibile haberetur & turpè  
adeò vt huic cedere & beneficio eius frui,  
pro lucro habuere viri præstantes. Qui ve-  
rò contra insurgit, quid aliud assequitur,  
quam vt palàm fiat, quanta eius debilitas  
sit & imprudentia, & quod peius est, haud  
aliam meretur commiserationem ac si ca-  
put parieti spon te sua impingeret. Sed vt  
decorum conserues, ac vt minus appareat  
te inuitum cessisse, maturè flectas, & pro-  
prio motu, libenterque id fecisse simules.  
Ac ita, quod hodie obtinere nequis, tem-  
pus & occasiones aperient, vt tandem ho-  
nestè assequaris. Et huc dissimulatio facit,  
necessarium illud instrumentum regnan-  
di, quod nisi oportunè & solerter quando-  
que vsurpaueris, nudum te prostitues &  
difficilimè voto potieris. Et hæc vt remedia  
inseruire poterant nuperæ Gallorum emo-  
tioni, si dissimulandi, cedendique tempora  
nouissent. Necessarium videbatur Hispani-  
cum bellum simul cum Germanico fini-  
re, quia nec illud continuare vltèrius potuit  
Gallia, vndè quaque expilata & debilis. Nec  
eo lucrari plus, quàm ab Hispanis Mona-  
sterij offerebatur. Quin periculum erat,  
pleraque illorum perdere, dùm Hispano  
animus creuit & facultas belli continuadi,



ex occultâ, quam à Cæsare & quibusdam Imperij statibus, sperabat, assistentiâ & Gallia socios amisit, & egestate ac seditionibus laborabat. Quid igitur mali, si rebus sic stantibus necessitati cessissent, & pacem securam bello incerto prætulissent: sic dum opinio inualuit, Mazarinum ineptum rebus, vel minus fidum, quia peregrinus, & hinc contemptus & odium accreuit, ut propter illum tota rerum summa periclitaretur, nescio an eius magis admiranda sit peruicacia, quod vniuersali omnium odio, & hinc ingruenti tempestate se non subtraheret vel obstinatio illorum, qui ob vnius personam & quidem exteri tanto se exponerent discrimini; nec enim adeò necessarius videbatur & tanto pretio dignus, ut ob eius conseruationem pessumdaretur status, & huius ruina redimeretur minister. Exempla memorant, pro sapientibus habitos esse, qui, ne scandalo essent populo, maturâ secessione factâ, locum dederunt inuidiæ & fortunæ aduersæ. Nec idè Princeps authoritatem suam lædit, si plures omnes faciat, quàm vnum, & si cunctis inuisum, vel demittat, vel iustitiæ se purgandum relinquat, idque honestiùs exequitur & sine aliquo suo dedecore, si spontè sapit,

H

Non est inconstans sententiam velut nauigium, ex Regni aut Republicæ tempestate moderati. *Baud.*

Les aduis doiuent estre accommodez à la necessité du temps.

Cedere alle volte al tempo è à grandi incontri, è cosa da huomo sauiò; perche ad vna inseparabile tempesta non si ripara meglio, che con calar le vele. *Bot. l. 2.*

Quand on ne peut changer le cours des affaires, on le doit suivre; c'est se noyer de se roidir contre vn torrent.

*Reflex Pol.*

Rebus inclinatis, meliùs vt te inclines. *Lips.*

Quod faciendum est necessariò, quòq; te impediri nequit, sponte se facere Princeps præferat. *Bod.*



Gli huomini prudenti si fanno grado sempre delle cose in ogni loro azione, Encora che la necessita gli costringe a farlo ni ogni modo. *Machiavel.*

Princeps rebus suis ad interitum vergentibus, petitis licet iniustis auuat, priusquam dextrè ratiocinando pereat. *Maugerab.*

In omni calamitate, cogitatio ac consilium de fama & existimatione nominis conseruanda debet postponi consilio de seruanda re- rum summa & tota Republica.

& instantiæ suorum anteuertit. Carolus V. Imperator & Hispaniarum Rex, Cardinalem Ximenum optimè meritum, & qui minoritate Regis, Hispanias felicissimè administrauerat, aulâ & officio remouit quia Procerib<sup>9</sup> habebatur inuisus, & ne hos omnes sibi alienaret, vnicum illum senem se ponere maluit. Nec alia erat causa cur Philippus secundus Cardinalem Granuelanum administratione Belgij remouere coactus erat, quàm quod ordines instabant & illum malorum omnium causam crederunt. Ita Matthias Imperator passus est, vt Archi-Duces Austriæ Cardinalem Clefelicum, cui publica incumbabant negotia, ab ipsa Imperiali aula captiuum abducerent. Nec certè sponte suâ Ferdinandus II. Duces Eggenbergerum & Valenstenium, Philippus I V. Comitem Oliuares dignitate & Ministerio deposuerunt, sed à suis admoniti, & prauo rerum successu, edocti, cedere necessitati, & grandiora anteuenire pericula, tutissimum existimabant, & minimè indecorum.



*Vulgus an armorum exercitio assuefaciendus.*

## IX.

**F**erox & morosa bestia vulgus est, non  
laceffita, pastui quidem indulget &  
quiescit; irritata verò furit; & si primus  
successerit impetus, nec vi continetur nec  
ratione, sed potestatis alienæ ignara, ad mo-  
tus & rerum mutationes præceptis & intem-  
peranter labitur; & sicut equus aut Elephas  
dum vires cognouerit suas, sefforem facili  
negotio excurit, sic plebs furibunda, vi-  
rium suarum conscia, rectorem non pati-  
tur, nec Dominum. Ne itaque insaniat  
intemperans illud animal, eò redigi oportet,  
vt id nolit & nequeat: & deficiet volun-  
tas, si nec licentiosè nimis, nec seruiliter  
habeatur, & si detur sudore frui, Facultas  
quoque tollatur, si occasiones eripiantur,  
quibus vires exferere suas poterit, & hoc,  
inter alia, fiet, dum populus ignauit in-  
nutritus, vsu armorum interdicitur, & emol-  
lescit. Obseruatum hoc ab antiquis non  
inutiliter fuerat, & ab ipsis Gallia Regibus  
ad securitatem suam, & seditiones vitandas  
vsu penè receptum. Hinc Parisienses pro-

Omsi populo inest mali-  
gnam quiddam & queru-  
lum in imperantes. *Plur.*

Non ha cibo il popolo,  
della mutazione piu gusto-  
so. *Roccell.*

Sia l'arte in somma quella,  
che suauermente, non gl' in-  
debolisca; ma gli mortifichi.  
*Roccell.*

Perche gl' animi, henche  
vili s' inalzano ogni volta  
che si veggono ni mani lo  
forze, e l' modo di risen-  
tissi, bisogna anco priuari  
d' ogni potere. *Sot. Rag. de  
Sta. lib. 5.*

Lutetia Parisiorum ne bre-  
uissimos quidem gladios  
bajulis ferre licet. *Sod. 4.  
Pol. cap. 7.*



Mollibus & ignavis habitis, & contempti. Et non inconsultum fuisset, in eadem animi dispositione illos relinquere. Sed contra peccatum est, dum armis & obsidione irritantur, & ad obsoleta & æruginosa arma pigras admouere manus ipsa necessitate coguntur. His enim tandem assuefacti, animosiores visi sunt, ut nullo, trium mensium, laborum & vigiliarum tædio ducti, ægrè compescerentur, & arma deponerent. Quod verò interea & belli tempore, maioris momenti nihil effecerant, nescio an nunc Ducibus illorum sit tribuendum, quibus forte rationes erant, cur id nollent. Animi enim & virium satis erat tot armatis, ut plura potuissent. Sed quicquid sit, ex illa armorum assuetudine factum est, ut nec Aulæ Parisiensibus se committere audeat, nec Parlamentum & Magistratus mādatorum suorum potentes existant. Quantā enim insolentia mandatis se opponere audeat vilis plebecula, quotidiani ferè tumultus docent: & auertat Deus, ne pejora hinc sequantur incommoda. Serò errorem deprehendit Hispanus, quod Belgas suos, diuturno armorum usu, bellicosos reddidit, & inuictos, & nemo non confiteretur consultius fecisse Angliæ Regem si elanguidos

Accuratè cauendum est, ne cui præter eos, qui consecrati fuerunt milites, arma capere, & militiæ studia sectari liceat, ne Urbani ciues bellis assueti, otium ac pacem obhoreant, *Bod.*

Tantum quisque posse postulat, quantum habet virtutis, non ratio, non modus, non lex, non mos, non officium valet, *Cic.*

Debita Agellat refert ex Thebanis præmia, Belligerari nolentes, imperiososque homines Belligerari docēs, *Antalcidā apud Plat.*

Sæpissimè Senatus Romanus d.prehendit eos, qui vim ad sanandum plebis furorē



& imbelles subditos suos alio quouis remedio quàm armis.

adhibuerunt, grauius peccati  
cauiffe. *Bed. Pol. cap. 4.*

*Tumultuandi occasiones vitande.*

X.

**P**Rout in humano corpore malè constituto, ad vulnus, si quid inflictum fuerit, mali vndique humores concurrunt, illudque, ni simul expurgentur, insanabile reddunt; ita in Republica & statu præsertim turbido, si quæ occasio tumultuandi enata fuerit, protinus accurrent quotquot rerum nouarum cupidi, & quibus in turbido aliqua spes, vt ex nubecula, tempestates tandem oriantur, & imbres ineuitabiles. Sic in nupero ciuili bello, (si ita appellari debeat) cum paucis Parlamenti vnus membrus, rem sibi fore Cardinalis credidit, sed simul ac illud decretum est, apparuit, Parlamentum integrum, Urbem totam, plus duodecim Principes viros & Officiales plurimos, hinc indè confluere, & quasi ad rem communem, vires & consilia iungere, & ni transactio præuenisset, quicquid vbi que maligni, & præsentium impatiens, ad integras vsque Prouincias, confluxisset, &

Multi odio præsentium & cupidine mutationis, suis quoque periculis lætantur, *Ita.*

Ex paruis sæpè magnarum rerum momenta pendent. *Lin.*

Curando fieri quædam peiora videmus vulnere, quæ melius non recigisse fuit *Quid.*



malum reddi diffet incurrabile; tanti est, oc-  
 casionem præbere manifestandi, quæ me-  
 lius in occulto.

*An neutralitas in bello civili toleranda.*

## XI.

**V**etus Græcorum institutum fuerat,  
 neminem in bello civili quiescere  
 debere, quin alterutri parti nomen daret,  
 vt ita plurium accessu, præualente vnâ par-  
 te, bellum promptius finiretur, Et in illo  
 status genere haud inconsultum id iudica-  
 tum est. In Monarchiis verò non ea liber-  
 tas, inter Regem enim & Subditos si ad  
 arma ventum fuerit, sacrilegum & scele-  
 stum dixerim, qui ab horum parte steterit.  
 Sed neque in tali casu quiescere bonum ci-  
 nem decet, quin pro Rege tuendo sangui-  
 nem & bona contribuat, ad hoc enim obli-  
 gum & bona contribuat, ad hoc enim obli-  
 gatio eius, & ipsa honestas illum impellere  
 debet. Si verò iuri & authoritati Regis ni-  
 hil derogatur, sed euenire poterit vt pars  
 vtraque, illam illæsam, & contra vsurpato-  
 res iniustos, conseruare prætendat, vt mi-  
 noritate Regum, & hoc nupero bello acci-  
 derat, liberius iustitiam causæ examinare



poterunt ciues, & æquiori parti sese iungere. Ludouicus Rex modernus infans & pupillus est, Regina proba & facilis. Inter Cardinalem & Parlamentum Parisiense de authoritate Regia lis est: ille hanc assertam cupit, sed violenter & tanquam Regi maiori, Hoc illam saluam desiderat, sed saluis iuxta constitutionibus Regni & priuilegiis Subditorum, ac inter tutelarem administrationem, seu primi Ministri & ipsius Regis, differentiam inesse asserit, quam ille negat. Hinc iudicare debuit pars aliqua Subditorum, cui adharendum erat, & auxilia commodanda. Sed dum illi spectatores egerunt, & neminem consiliis, viribusque iuuarunt, pari fortuna decertatum est, & indecisâ lite pax qualiscunque facta est, ex eodem relicto dissensionum semine, ad infensus bellum propediem eruptura.

~~~~~

*Decorum in omni fortuna seruandum.*

XII.

**A**D Maiestatem Principis pertinet, dignitatem & de eorum in omni fortuna seruare, ac vt dignitate cæteris antestatur, animum supra communem fortem

Deuo il Principe ricordarsi ni tutte le attioni sue, del suo grado per non far cosa di se indegna. *Isaer.*  
Cæteris mortalibus in constant consilia, quid sibi con



ducere arbitrentur. Principum diuersa fors est, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda, *Tac.*

Quando se vè à ios olos là ruina de los estados, & mejor dejallos perder, que perder la reputacion, porque sia ella ne se pueden recuperar. *Emp. Pol.*

Maroboduus ad Cæsarem scripsit, non vt profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ. *Tac.*

Gli huomini grandi sono sempre ni ogni fortuna quelli Medesimi; e sola varia, hora con essaltarli, hora con opprimerli, quelli non variano, ma tengono sempre l'animo ferme. *Machiav. l. 3.*

Incipit epistola ad principem  
omnibus ad maiorem claritatem  
ibidem non tam obsequiosus  
non tam obsequiosus  
et ad maiorem claritatem  
et ad maiorem claritatem

excelsum & impavidum gerere. Nam vt hinc veneratio & respectus nascitur Principi ita contemptus & infamia, si sui immemor protinus succumbere, vel inertia quadam vilescere animaduertitur. Nec abiecius aliquid, & indignius Principe, quam metum & formidinem monstrare, qui non nisi in viles & plebeias animas cadere præsumitur. Hinc laudem meriti, qui in aduersis erecti, memoriam prioris fortunæ & decorum conseruauerunt, illi verò pro ignavis, & degeneribus habiti, qui dignitate & animo simul deciderunt. Memorabile exemplum est, & quod mirabitur posteritas, Gallia Regem, Potentem, Victoriosum, Christianissimum, media ac intempesta nocte fugam capescere cum Matre, Fratre, Auunculo, & tota Regia Domo, dum nec hostis aderat, nec de hostium aduentu fama, dum ciues commensationibus & ludis intenti, nihil præter amorem & obedientiam erga Regem suum spirabant. Et in hoc nunquam excusationem meretur Cardinalis, qui vano terrore percussus, ad hanc indignitatem tot illustres personas, & Regem ipsum, temerè & inconsultò adigerat. Sic enim, quod de mala eius administratione sparsæ fuerint voces, & pro abitu eius vota fortè



fortè concepta quid eò Regem & Aulam  
 totam dedecus illud committere & Maie-  
 statem exponere oportuit? Certè si amasset  
 Cardinalis Regem suum, & de existima-  
 tione illius fuisset sollicitus, morti & peri-  
 culo cuius se exposuisset potius, quàm sa-  
 lutem & securitatem suam, turpi & indeco-  
 rà actione, & tanti Principis famæ iacturâ  
 redimeret. Vel si tanta abeundi necessitas,  
 vt Rex sine vitæ periculo Parisiis subsiste-  
 re nequiret, honestius ne, & satis tutò me-  
 dia die, sub alio prætextu, Vrbem relinque-  
 re, vt aliouorsum se conferre potuit? sed ita  
 est qui ipse ignauus & timidus, vix animo-  
 sa consulit, & tenebras amant, quicumque  
 ex tenebris orti. Vel ipse Rex sit, vel Re-  
 gium gerat animum, qui dignitati Principum  
 consulere satagit. At non semel in  
 hoc genere peccatum est; visa sunt èstate  
 præterita, ferociente plebe, dominantium  
 ora pallefcere, & protinus fugam medita-  
 ri: pacata statim sunt omnia & quindecim  
 intercesserunt dies, spatium amplum po-  
 nendi metus, at nondum ille euauit; festo  
 die & summo mane Cardinalis cum Rege  
 primus euasit, incognitus quasi & fugien-  
 ti similis. Insecura est regina, vterque sine  
 Regia Pompâ & immemor conditionis suæ.

i Francesi nessuna voce o-  
 dono piu impatientemente  
 che quella che disse: il tal  
 partito è ignominioso per  
 il Re. *Mucch.*

Quando vno se aija deper-  
 der, meier es perder se con-  
 genero si dad, que con ba-  
 jeza *Sau.*

Inuta quæ indecora. *Tac.*

No puede vn animo abati-  
 do encender pensamientos  
 generosos ea el Principe.

*Emp. Pol.*

--- Multos in summa peri-  
 cula misit venturi timor ipse  
 mali. *Lucan.*

Quis est homo formi dolo-  
 rus & corde pauido? vadat  
 & reuertatur in domum suâ,  
 ne pauere faciat corda fra-  
 trum suorum? sicut ipse ti-  
 more perterritus est. *Dent.*

29.



Tanta, respectu inuaserat  
a. inuim, vt si p. incipem  
cum, fuisse ceteri non me-  
minissent, ipse obliuiscere-  
tur. Tac. de Vitellia.

38  
egrè tandem in urbem redière, sed vsque  
adè adhuc perterriti, vt vix publico se se  
committere ausi sint. Vt autem noctuarum  
instar, denique euolarint, dictum est, &  
vagantur adhuc vt criminales, quò se tuto  
conuertant plerumque nescij. Quæ omnia,  
vah quantoperè Rege indigna!

Principem oportet nosse intentionem & inte-  
resse Ministrorum suorum.

### XIII.

Principis est virtus maxima  
nosse suos.

Priuatæ res semper effecere,  
efficiantque publicis nego-  
tiis. Liu.

Nella nauigatione di que-  
sta vita procellosa e turbata,  
chi cha piu cura delle pro-  
prie me:ci, che della naue,  
resta prima in va cieca aua-  
ritia, & poi uell aquo col-  
legno iusieme sommerso.  
Rocab.

Si ha à por mente à colui il  
quale propone, o consiglia  
alcuna cosa, se in quel con-  
siglio si tratta del pericolo  
del proponente, o de vtile e  
beneficio die colui à chi si  
propone. Scip. Ammir.

**E**Videns & heu nimis cognitum est,  
publica negotia priuatis Ministran-  
tium passionibus eousque inuolui & con-  
duci, vt nisi in quantum huic vel illi pro-  
sint, officiantue, haud considerari videan-  
tur. Sic illa, quibus omnes inferuire de-  
buerant, paucorum vtilitati & affectui sub-  
jacere coguntur. Ideò nihil vtilius Prin-  
cipi quàm priuatas res & intentionem suo-  
rum, probè habere cognitatas, vt illas, &  
interesse priuatorum, à suo, & salute pu-  
blicâ secernere discat. Nec aliud est in quo  
magis cecutiunt Principes & falluntur. In  
necessario igitur malo, id optandum, at  
fortuitum est, vt priuata Ministrorum desi-



deria cum publico bono accordent & coincident, ut dum illa promouentur, hoc simul curari possit. Vitam & actiones Cardinalis Richelij qui considerat, ad viri vnus fortunam & conseruationem, cuncta fuisse disposita deprehendet. Ut cunque enim publicum pretextebatur commodum, & quod huius causa in Germania, Hispania & Belgio, necessarium foret bellum, & ad tranquillitatem status, matrem, fratremque Regis aliosque ex illo sanguine aula procul habere conduceret, non tamen principaliter, & alio fine hec agitabantur, nisi in quantum fortunę & commodo Cardinalis inseruiebant. Sine hoc enim vel non incepta vel lentius processissent. Interim hoc indē utilitatis habuit Gallia, ut dum ille res suas egit, ad summum fortunę apicem statum redegerit publicum, & Regem suum hostibus & inquilinis formidandum. Eadem nunc agitur fabula, sed dispari successu, non in eo statu Gallia ut ob vnus conseruationem, & quidem exteri, bellorum calamitatibus se patiatur dilacerari, ac ita quod incremento vnus, alterius ruine inseruiat. Alia suppetebant Mazarino media, quibus inclarescere, & se necessarium reddere po-

Consiliarium Reipublice vtilem esse oportet, & ea nosse, quę facta sunt opus, & quę cognoscit, explicare posse cum Republicam vnicę amare: pecuniamque denique contemnere. *Pericles ad Arb. Thucid.*  
 Ut quisque fortuna vitetur, vita præcellit, & exindē sapere cura omnes dicimus. *Lia.*

Homines plerique omnes, quicquid præ se ferant, plus in publicis non sentiunt, quam quantum ad res priuatas pertineat. *Camd.*

Non priuatos foros, nec publicas leges nec libertatis iura cura habere potest, quę discordiæ, quem exdes ciuium, quem bellum ciuile delectet. Eumque ex numero hominum eiiciendum, ex suis humanæ naturę ex-terminandum puto. *Cic.*

Sopra l'amore de popoli, si stabilisce l'imperio. Chi Sepe con arte pigliar' il dominio de gli animi, non



haura fatica vel maneggio  
del resto. Tutto può ed è  
de centre, à chi è padrone de  
cuori. *Rocabell.*

Quando tu vede il Ministro  
pensar piu à se, che à te, e  
chi in tutte le attioni viri  
cerca l' uile suo, questo tal  
cofi fatto, mai non fia buon  
ministro, ne mai te ne po  
trai fidare. *Machiau. 22.*

Ita se res habet, vt publica  
reina quisque malit, quam  
sua poteri, & idem passu-  
rus, minus conspicit. *Vell.*  
*Pat.*

Ille se res habet, vt publica  
reina quisque malit, quam  
sua poteri, & idem passu-  
rus, minus conspicit. *Vell.*  
*Pat.*

tuisset. Dum enim pace, amorem & glo-  
riam & magnum Gallie commodum ob-  
tinere potuit, belli continuator e, odium  
& infamiam lucratur, & statum vniuersum  
periculoso discrimini exponit. Et ad hec  
attendere debuit, cui summa rerum est  
concredita. Pariter cum Authoritatem  
Regiam obstare censuit, quominus Iusti-  
tie submitterentur exactores publici, pri-  
uatam rem suam agi, manifestum erat ac  
euidens, scilicet ne in obscondita illa in-  
quirendo, pecularus vulgaretur & notef-  
ceret. Sic in consilio de capefcenda fuga,  
quis tam stolidus, vt non animaduertetet  
non securitatem Regis queri ( quis enim  
innocenti pupillo manus inferret ? ) sed  
Mazarini solius: qui sub illo pretextu, ho-  
nestius elabi, & insequenti bello, de inimi-  
cis suis vindictam sumere arbitratus est.  
Quicquid deinceps Principes & Duces  
partis vtriusque, & Parlamentum ipsum  
in hoc tumultu agitauerunt, plerumque  
ex interesse proprio motum, ac ad illud  
referri optimo iure potest.



*Extraneo an committatur summa Reipublicae  
administratio?*

## XIV.

**E**Xteros fouere & honori habere de-  
corum est Principibus, & ad ma-  
gnificentiam illorum spectat, cuiuscum-  
que nationis, virtutum lumina accersere,  
& aulam suam condecorare. Dignitates  
verò & officia indigenis præcipere, & in  
exteros confere, nunquam sine periculo  
vsurpatum est. Et licet illis committantur  
militiæ, & leuiora quævis munera, haud  
æquè tutò summa rerum administratio  
concreditur, & exempla docent quàm im-  
prosperè Itali & Angli Gallis, & hi quo-  
que illis præfuerunt, quibus commune nefa-  
ctus Cardinalis Mazarinus, cogitare de-  
buit quantum opus susciperet, dùm Gal-  
los & tot viros illustres, eidem muneri  
haud impares, aggrederetur regendos. Ut  
cumque enim exterum se esse non confi-  
teatur, utpote ciuitate donatus, ingenium  
tamen & mores, linguam & natale solum,  
omnia à Gallis aliena dissimulare nequit.  
Sed quid non ambitio, & immensa domi-

--- Lectos ex omnibus  
oris Euehit, & meritum,  
nunquam cunabula quærit.  
Et qualis non vndè salus,  
*Claud.*

Admitte ad te alienigenam;  
& subuertete in turbine, &  
alienabit te à tuis propriis.  
*Ecclesiast. 11.*

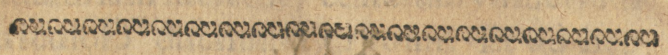
Mas Reinos se an perdido  
por ignorantia de los mini-  
stros, que de los Principes:  
*Sar.*

Non censebat continere  
cuiquam imperium, qui non  
melior esset illis, quibus im-  
peraret. *Xenoph.*



Maximum, cupiditas impe-  
rij, malum inter mortales  
est. *Liv.*

nandi cupiditas? Rubiconem transiit;  
seu bene seu male successerit, posteritati  
erit inter exempla numerandus.



*Periculosum Principi, vni Ministro rerum  
summam committere.*

XV.

Contemnitur ij ni quibus  
nullus labor, nulla industria,  
nulla cura. *Ch.*

**N**ihil existimationem Principis gra-  
uius laedit, quam de ignavia & in-  
capacitate illius, opinio, & nascitur illa  
dum Princeps seipsum officio priuat, &  
vices suas vni Ministrorum committit, eo  
ipso enim vel ineptum se & rebus impa-  
rem confiteretur, vel ignauiam suam prodit,  
dum ocium praefert, cure Rerum publica-  
rum. Praeterea periculo non caret, vnum  
ex subditis nimis magnum facere, & qua  
diuisa, plures sociatis laboribus melius  
exequerentur, iuncta in vnum conferre,  
ceteris ad inuidiam spretis neglectisque.  
At inualuit penè mos, non Reges regere,  
sed primum Ministrum, Regibus pariter  
& subditis dominari. Odiosa exempla  
sunt, & fere vbiuis recentia, at quid inde  
utilitatis, obuium cuius, & ante oculos.

Non de re il Principe met-  
tere ni mano di vn suo Mi-  
nistro, tutto il governo dello  
stato & dangli tutta l'au-  
torità sua, parcio che vinto  
da qualche passione potra  
royinarli i suoi affari.

*Gnic. l. 3.*  
Non è cosa niuna piu peri-  
culosa alle Rep. che la so-  
uerchia grandezza di un par-  
ticulare. *Borer. l. 4.*

Communis custodia Princi-  
parus neminem vnum ma-  
gnum facere. *Arist.*

Plures facilius munia Reipu-  
blicae sociatis laboribus ex-  
secuturi. *Tac.*  
Fatale est omnium Domi-  
nos vni seruire. *Forstn.*

Beneficij loco habere popu-  
li solen curationem à Prin-  
cipe, nè secuntem seruum  
patiantur. *Strada.*



Excusare sexus & ætas aliquid poterunt, sed non ideò sequitur, omnia ab vno cum summa authoritate, expediri debere. Habet Hispania concilia certa, per quæ, ordine & industria expediuntur, quæ sunt publica. Et quid impedit Reginam Sueciæ, quin illa virgo & iuuenis, grauissima negotia, & quæ sunt Principis agat, diligentia & dexteritate incomparabili, senatui relictis, quæ illorum sunt, prout ex naturâ negotiorum, inter illos vnicuique sunt partita?

Il Principe dee commettere à ministri quelle cose che sono da ministri, & egli fare quelle che sono da Vrenci-  
Pe. *Malherz disc. 30.*

*Ministrum decet fidei & promissioni  
tenacem esse.*

### XVI.

**R**es inter mortales pulcherrima fides est, & ad continendam omnem vitæ societatem, necessaria, nec facilius infamiam incurrit, quam qui hanc laferit. Et nemo tam Barbarus & perfrictæ frontis, qui non illam colere & estimare præ se ferat, Et sicut in grauioribus,

Nulla res vehemētius Rempublicam continet, quam fides. *Cic.*

Prudentia sine fide, vana & mendax est, vastat quædam versutaque calliditas. *F. Patria.*



Fraus enim in omnibus scæda  
est, tum ve diuis, qui ma-  
iori dignitate sunt præditi,  
scædior est, quàm aperta vio-  
lentia. *Thucyd.*

Vbi diuitiæ claræ habentur,  
ibi omnia bona vilia sunt fi-  
des, probitas, pudor, pudici-  
tia. *Sallust.*

Decipere promoribus tem-  
porum, prudentia est. *Plat.*

Mas vale vn Toma, che dos  
Te dare.

maior illius vsus est, & iactura, ita apud  
illos qui in excelso vitam agunt, magis  
est conspicua, & minus patitur contami-  
nari. Cauerunt itaque insigniter quot-  
quot honoris & famæ fuerant solliciti, &  
ad res sublimiores accincti, vt hanc ve-  
lut thesaurum, integram & illibatam ser-  
uarent, ad existimationem sibi parandam.  
Cardinalis Richelius inter alia fortunæ suæ  
stabilientiæ adminicula, necessariam sibi  
reputauit opinionem & famam de inte-  
gritate & fide immutabili, quàm adeò ac-  
curatè obseruauit, vt vix leuiter aliquid  
promitteret boni vel mali, cuius non cer-  
tam reliquerat spem aut metum; ac ita  
dū promissionis tenax habebatur, & exe-  
cutionis compos, amorem meruit vel for-  
midinem, magnum securitatis suæ adiu-  
mentum. At contrarium imputatur Maza-  
rino, nempè, quod totus sit in ore, & pro-  
missionum prodigus, fidei verò & execu-  
tionis immemor. Ciuilitatis & compli-  
mentorum liberales nouerat Gallos, ac  
vt in mores illorum transfiret, omnia pro-  
mittenda esse, fidemque & sacramenta  
interponi debere credidit, & sic aureos  
pollicebatur montes, officium si quod  
vacauit



vacavit, aut beneficium, non vni, sed pluribus simul fide solemniter data, spondit, plures hinc obligatos sibi reddere existimans; sed contrarium euenit, & omnes ferè inimicos habuit; quicumque enim obtinuit tandem aliquid, ræditiomoræ & expensis factis, carè id satis redemptum putauit, qui se frustratos viderunt, odium pro gratia reddidère. Et ipse Cardinalis id vltimò lucratus est, vt nulla dictis & promissis eius habeatur fides, æquè enim contemnitur, si seriò vel fallendi gratiâ promiserit.

Minus decipitur, cui negatur celeritè. *Mimus.*

Aristoteles interrogatus, quid lucri facerent mendaces? vt vera, inquit, loquentibus non credatur. *Laert.*

*Affabilitas necessario Ministro publico.*

**XVII.**

**H**umanitatem inter homines colere, & beneuolentiâ ac comitate quosvis complecti, omnibus gratum & laudabile est, aulicis verò & Ministris publicis apprimè necessarium. Sic enim homines deuinciunt, amorem conciliant, &

Comiserge eos esto, qui te conueniunt, non superbus; nam fastidium & arrogantiam, vel serui Dominorum ægrè ferunt: comitas verò grata & iucunda est omnibus. *Isocrat.*  
Principibus haud malè conueniunt grauitas & magnificentia; Sed miscenda semper

M



per tibi rigori, qui inesse  
grauitati videtur, apta quæ-  
dam suauitas: & seueritati,  
quæ magnificentiz videtur  
in esse, grata quædam popu-  
laritas: vt his quoque rebus  
imperio tuo detus concili-  
lis. *Imper. Manuel ad filium  
Palæolog.*

Esto sermone affabilis, ac-  
cessuque facilis. Vultu, qui  
maximè populos demere-  
tor, amabilis: æquis defide-  
ntis propensus, nec iniquis  
acerbus. *Seneca.*

Nulla fit in audiendo diffi-  
cultas, nulla in responden-  
do mora. *Plin.*

Nulla fit in audiendo diffi-  
cultas, nulla in responden-  
do mora. *Plin.*

duriora quæuis pectora, hisce velut cla-  
uibus, aperiunt, continentque. Et dum  
iuxta seruatur decorum, tantum abest vt  
hinc lædatur grauitas, quod seueriores  
fortè verentur, vt hâc suauitate velut con-  
dimento, illustrior reddatur & amabi-  
lior. Ideò fores apertæ decent Ministrum  
publicum, aures faciles, vultus serenus,  
& comitas sermonis, solitudo verò & sin-  
gularitas, & affectata quædam grauitas  
acerbitasque insignitè vitandæ. Et in  
hoc rursus notatur Minister de quo no-  
bis sermo. Quid enim inter aulicos vul-  
garius, & de quo magis conqueruntur,  
quibus cum illo res est, quam inuisibi-  
lem esse Cardinalem, & eadem difficul-  
tate admittere illos qui publica tractant,  
& qui particularia & sua priuata. Quic-  
quid sit, seu culpa illius, seu negocio-  
rum multitudo, & omnibus satisfaciendi  
difficultas fuerit, ipsi norint. Ego hic  
finio, ac vt actiones Cardinalis quales-  
cunque non defendo, ita nec virtutibus  
eius inuideo vel aliquid detraho, id vni-  
cum addo, quod à viro authoritatis & iu-  
dicij, nuper illi in aurem, & ex officio  
amici, dictum erat. Tria sibi cauenda



47  
fore, si velit saluus esse: auaritiam moderetur, & inutili pecuniâ amicos parat, & dignis præmia & largitiones non inuideat, Secundò, dictis fidem adhibeat, & minus sit versatilis, & tertio visibilem se præbeat & sollicitantibus magis facilem. Quæ, an usu edoctus, corrigat, & melius famæ ac securitati suæ posthac consulat, Videbimus.



N I S.





77  
fore, si velletus esse : amantem meo  
debetur, & inuelli pecunia amicos parat,  
& dignis premia & largitiones non inui-  
deat, secundo, diuisi hanc adhibeat, &  
tamen sit verax, & terno videri se  
prestat & sollicitudinis magis faciliem.  
Quo, an vlti edoctus, correat, & magis  
sane ac securitate lux postea conu-  
Videtur.

FINIS





